

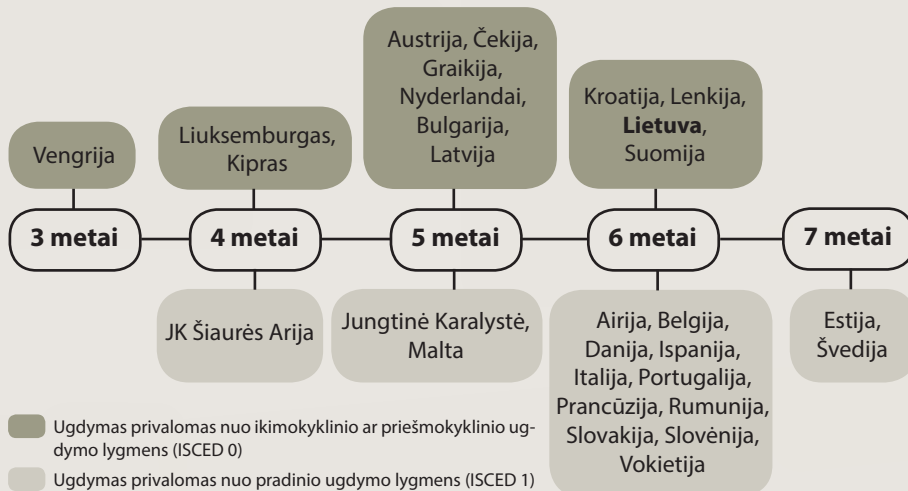

Privalomojo ugdymo ankstinimas – kodėl tai svarbu?

2017
gruodis,
Nr. 9 (165)

ISSN 1822-4156

Privalomojo ugdymo pradžia Europos Sąjungos šalyse 2017–2018 m. m.

Duomenų šaltinis: European Commission/EACEA/Eurydice, 2017

Pagrindiniai klausimai

Nuo kokio amžiaus ugdymas yra privalomas kitose šalyse?

Kokios ankstyvojo ir pradinio ugdymo kaitos tendencijos Europos šalyse?

Ką apie ankstyvąjį ugdymą sako tyrimų duomenys?

Kas svarbu tariantis dėl privalomojo ugdymo ankstinimo Lietuvoje?

Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos ekspertai, 2017 m. pristatydami rekomendacijas dėl Lietuvos švietimo, teigė, kad, siekiant gerinti mokinių pasiekimus, svarbios priemonės yra ikimokyklinio ugdymo prieinamumo ir kokybės gerinimas ir privalomojo ugdymo ankstinimas.

Šių rekomendacijų aktualumą patvirtina ir kitų šalių ankstyvojo¹ ir pradinio ugdymo kaitos tendencijos (siekis gerinti ugdymo kokybę, dalyvavimo instituciniame ugdyme didinimas, privalomojo ugdymo pradžios ankstinimas), taip pat neuromokslo ir tarptautinių mokinių pasiekimų tyrimų rezultatai.

Tyrimai rodo, kad ankstyvajame amžiuje vaikų nervų sistema yra jautresnė įvairaus tipo informacijai nei vėlesniame amžiuje. Todėl prieinamas ir kokybiškas ankstyvasis ugdymas labiau padeda mokiniams pasiekti geresnius rezultatus nei vėlesni bandymai šalinti ugdymosi spragas ir patirti ugdymosi sėkmę. Naujaisi tarptautinių mokinių pasiekimų tyrimų (PISA 2015, PIRLS 2016) rezultatai patvirtina, kad ilgesnis dalyvavimas kokybiškame instituciniame ugdyme yra vienas iš stipriausių ankstyvojo ugdymo veiksmų, darančių įtaką geresniems mokinių pasiekimams 4 klasėje ir sulaukus penkiolikos metų: dvejus metus ir ilgiau ankstyvajame ugdyme dalyvavusių mokinių pasiekimai buvo reikšmingai aukštesni, mažesnės mokinių dalies pasiekimai buvo žemi.

Siekiant geresnių Lietuvos mokinių mokymosi pasiekimų, XVII Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos įgyvendinimo plane numatyta ankstinti priešmokyklinį (jis taptų privalomas vaikams nuo 5 metų) ir pradinį (vaikams nuo 6 metų) ugdymą. Norint ankstinti privalomojo ugdymo pradžią, privalu išsiaiškinti visų švietimo sistemos dalyvių lūkesčius ir poreikius, spręsti didesnio mokinių srauto paskirstymo, pedagogų trūkumo klausimus. Taip pat svarbios pasiruošimo privalomojo ugdymo ankstinimui sritys yra priešmokyklinio ir pradinio ugdymo bendrųjų programų atnaujinimas, ugdymo metodikų ir aplinkos pritaikymas jaunesniems vaikams, pedagogų kvalifikacijos tobulinimas.

¹ **Ankstyvasis ugdymas** užsienio šalių ugdymo sistemose apima vaikų ugdymą nuo gimimo arba nuo 3 metų iki privalomojo pradinio ugdymo. Lietuvoje ankstyvasis vaikų ugdymas apima vaikų ugdymą nuo gimimo iki 7 metų ir yra skirstomas į ikimokyklinį (nuo 0 iki 6 metų) ir priešmokyklinį (nuo 6 iki 7 metų).

Nuo kokio amžiaus ugdymas yra privalomas kitose šalyse?

Europos Sąjungos (ES) šalyse privalomojo ugdymo pradžios amžius yra labai skirtingas – nuo 3 iki 7 metų. Jauniausias amžius, kai vaikas privalo pradėti

ti lankyti ugdymo įstaigą, yra nustatytas Vengrijoje (3 metai), o vyriausias – Estijoje ir Švedijoje (7 metai). Dažniausia privalomojo ugdymo pradžia ES šalyse, kaip ir Lietuvoje, yra 6 metai (15 šalių), kiek rečiau – 5 metai (1 lentelė).

1 lentelė. Privalomojo ugdymo pradžia, pabaiga ir trukmė ES šalyse 2017–2018 m. m.

Privalomojo ugdymo pradžia (amžius metais)	Privalomojo ugdymo pabaiga (amžius metais)		trukmė (metų skaičius)
	Pradinio ugdymo pradžia (ISCED 1)	Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo pradžia (ISCED 0)	
Vengrija	3	16	13
JK Šiaurės Airija	4	16	12
Liuksemburgas	4	16	12
Kipras	4,7	16	10
Jungtinė Karalystė	5,7	16	11
Malta	5	16	11
Austrija	5	15	10
Čekija	5	15	10
Graikija	5	15	10
Nyderlandai	5	18	13
Bulgarija	5	16	11
Latvija	5	16	11
Airija	5	16	10
Belgija	6	18	12
Danija	6	16	10
Ispanija	6	16	10
Italija	6	16	10
Portugalija	6	18	12
Prancūzija	6	16	10
Rumunija	6	17	11
Slovakija	6	16	10
Slovėnija	6	15	9
Vokietija	6	18/19	12/13
Kroatija	6	15	9
Lenkija	6	15	9
LIETUVA	6	16	10
Suomija	6	16	10
Estija	6	16	9
Švedija	6	16	9

■ Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo pradžia (ISCED 0) □ Pradinio ugdymo pradžia (ISCED 1)

Duomenų šaltinis: European Commission/EACEA/Eurydice, 2017

13 ES šalių yra įvestas privalomasis ikimokyklinis arba priešmokyklinis ugdymas, kuris dažniausiai pradedamas, kai vaikui sueina 5 (6 šalyse) ar 6 (4 šalyse, tarp jų ir Lietuvoje) metai. Jo trukmės intervalas – nuo 1 iki 3 metų, dažniausiai, kaip ir Lietuvoje, vieneri metai (9 šalyse).

Daugiau nei pusėje ES šalių ugdymas yra privalomas nuo pradinio ugdymo (ISCED 1) lygmens. Daugumoje (17) ES šalių pradinis ugdymas pradedamas, kai vaikui sueina 6 metai. 8 šalyse (tarp jų ir Lietuvoje)

pradinio ugdymo pradžia yra 7 metai, 3 šalyse – 5 metai ir 1 šalyje – 4 metai.

Privalomasis ugdymas ES šalyse trunka nuo 9 iki 13 metų, dažniausiai – 10 metų (11 šalių, tarp jų ir Lietuvoje), ir baigiamas, kai besimokančiajam sueina 15–19, dažniausiai – 16 metų (17 šalių, tarp jų ir Lietuvoje). Per pastaruosius penkerius metus ES šalyse linkstama ankstinti privalomojo ugdymo amžių ir ilginti jo trukmę (2 lentelė).

2 lentelė. Privalomojo ugdymo struktūriniai pokyčiai ES šalyse nuo 2012–2013 iki 2017–2018 m. m.

ES šalis, kuriose įvyko pokyčių	Privalomojo ugdymo															
	pradžia (amžius metais)					pabaiga (amžius metais)					trukmė (metų skaičius)					
	3	4	5	6	7	14	15	16	17	18	8	9	10	11	12	13
Vengrija	3 ← ●		5 ●					16 ●						11 ●		13 ●
Austrija			5 ← ●	6 ●			15 ●					9 ●	10 ●			
Čekija			5 ← ●	6 ●			15 ●					9 ●	10 ●			
Bulgarija			5 ← ●		7 ●			16 ●				9 ●		11 ●		
Belgija				6 ●			15 ●		18 ●			9 ●			12 ●	
Vokietija				6 ●			15/16 ●		18/19 ●			9/10 ●			12/13 ●	
Kroatija						14 ●	15 ●				8 ●	9 ●				
Lenkija			5 ●	6 ●			15 ●	16 ●				9 ●		11 ●		
LIETUVA				6 ●	7 ●			16 ●				9 ●	10 ●			
Suomija				6 ●	7 ●			16 ●				9 ●	10 ●			

● – 2012–2013 m. m. duomenys; ► – 2017–2018 m. m. duomenys.

Duomenų šaltiniai: European Commission/EACEA/Eurydice, 2013; European Commission/EACEA/Eurydice, 2017

Kokios ankstyvojo ir pradinio ugdymo kaitos tendencijos Europos šalyse?

Pastaraisiais metais ES šalyse, persvarstant ankstyvojo ir pradinio ugdymo politiką, matyti trys esminės tendencijos:

- **Ugdymo kokybės gerinimas.** Siekiant kokybiško ir tikslingo vaiko ankstyvojo ir pradinio ugdymo,

ES šalyse keliami įvairūs prioritetai ir taikomos įvairios priemonės: kuriamos ir atnaujinamos ugdymo programos, stiprinamas mokymosi visą gyvenimą kompetencijų, pažintinių gebėjimų, kūrybingumo, kritinio mąstymo, socialinių-emocinių kompetencijų ugdymas, plėtojamos įtraukiojo ugdymo metodikos, skatinama taikyti formuojamąjį, sąveika paremtą ir ugdomąjį poveikį turintį pasiekimų vertinimą ir kt.

Austrijoje nuo 2016–2017 m. m. nacionaliniu lygmeniu įgyvendinama programa „Nauja pradžia“ (vok. „Schulstart Neu“), kurios tikslas yra palengvinti vaiko perėjimą iš ankstyvojo ugdymo į pradinį. Siekiama, kad paskutiniai metai ankstyvojo ugdymo įstaigoje (kai priešmokyklinis ugdymas jau yra privalomas) ir pirmieji du pradinio ugdymo metai būtų suprantami kaip jungtinis mokyklos pradžios etapas vaiko ugdyme. Todėl plėtojamas ankstyvojo ir pradinio ugdymo įstaigų bendradarbiavimas, sudaromos prielaidos, kad pradinei mokyklai būtų suteikta visa reikalinga informacija apie ankstesnį vaiko ugdymąsi.

Švedijoje, siekiant gerinti ankstyvojo ugdymo kokybę, nuo 2015 m. skiriamas papildomas finansavimas vaikų skaičiui ankstyvojo ugdymo grupėse mažinti ir darbuotojų skaičiui didinti.

Vokietijoje 2016 m. priimtas nacionalinis susitarimas gerinti ankstyvojo ugdymo kokybę. Prioritetais laikomi ankstyvojo ugdymo pedagogų ir vaiko sąveikos gerinimas, pedagogų profesionalumo didinimas, ankstyvojo ugdymo įstaigų vadybos stiprinimas.

Šaltinis: Eurydice, 2017

- **Dalyvavimo ankstyvajame ugdyme ir prieinamumo didinimas.** Europos bendradarbiavimo švietimo ir mokymo srityje strateginėje programoje (ET 2020) (2009) numatyta iki 2020 m. pasiekti, kad bent 95 proc. vaikų nuo 4 metų iki privalomojo mokymosi mokykloje pradžios dalyvautų ikimokykliniame ugdyme. Švietimo valdymo informacinės sistemos (ŠVIS) duomenimis, Lietuvoje šio rodiklio reikšmė

2016 m. siekė 91,1 proc. Priemonės, kurių šioje srityje imasi ES šalys, dažniausiai yra skirtos mažinti regioninius ankstyvojo ugdymo prieinamumo skirtumus ir sudaryti sąlygas vaikams iš socialiai nepalankios aplinkos kuo anksčiau pradėti lankyti ankstyvojo ugdymo įstaigas, kad švietimo priemonėmis būtų kompensuojamos nepalankios ugdymosi sąlygos šeimoje.

2016 m. **Austrijoje** skirtas papildomas finansavimas siekiant sumažinti regioninius dalyvavimo ankstyvajame ugdyme skirtumus. Valstybės lėšos tikslingai skirtos pailginti ankstyvojo ugdymo įstaigų darbo laiką, kad vaikų priežiūros ir ugdymo paslaugos būtų teikiamos lanksčiu grafiku visą dieną. Tai padėtų vaikams geriau pasiruošti mokymuisi mokykloje, o dirbančioms tėvams būtų lengviau derinti šeimos ir darbo įsipareigojimus.

Belgijos flamandų bendruomenėje nuo 2016 m. vykdoma programa „Kiekviena priešmokyklinio ugdymo diena yra svarbi“ (angl. *Every day of pre-primary education counts*). Nors Belgijoje priešmokyklinis ugdymas nėra privalomas, tik nedidelė dalis vaikų jame nedalyvauja. Šiai vaikų daliai ir yra skirta minėta programa.

Norvegijoje, siekiant, kad daugiau vaikų dalyvautų ankstyvajame ugdyme, 2015 m. pradėjo veikti nauja nacionalinė finansavimo sistema – visiems 4 ir 5 metų vaikams iš šeimų, kurių pajamos yra mažos, užtikrinama teisė dalį dienos ankstyvojo ugdymo įstaigą lankyti nemokamai.

Šaltinis: Eurydice, 2017

- **Privalomojo ugdymo pradžia** per pastaruosius trejus metus ES šalyse dažniausiai keičiama įvedant privalomąjį priešmokyklinį ugdymą arba ankstinant privalomojo ugdymo amžių. Tačiau planuojant priva-

lomojo ugdymo struktūrinius pokyčius būtina išsiaiškinti ir atsižvelgti į visų švietimo dalyvių lūkesčius ir poreikius, objektyviai įvertinti šalies galimybes ir galimus sunkumus. Tai įrodo Lenkijos pavyzdys.

Čekijoje 2016 m. įvestas privalomas vienerių metų trukmės priešmokyklinis ugdymas 5 metų vaikams prieš pradėdant lankyti pradinę mokyklą.

Lietuvoje nuo 2016 m. vienerių metų trukmės priešmokyklinis ugdymas yra privalomas 6 metų vaikams.

Lenkijoje dėl pasikeitusių politinių nuostatų ir vykusių tėvų protestų 2015 m. buvo panaikintas prieš tai keletą metų galiojęs sprendimas vieneriais metais ankstinti privalomojo ugdymo pradžią ir grąžinta ankstesnė privalomojo ugdymo sistema – vienerių metų trukmės priešmokyklinis ugdymas nuo 6 metų ir mokymasis pradinėje mokykloje nuo 7 metų.

Suomijoje vienerių metų trukmės priešmokyklinis ugdymas 6 metų amžiaus vaikams privalomas nuo 2015 m.

Vengrijoje per pastaruosius metus įgyvendinta didžiausia iš ES šalių ankstyvojo ugdymo reforma: nuo 2015 m. privalomojo institucinio vaikų ugdymo pradžia yra nebe 5 metai, kaip iki tol, o 3 metai. Šis nutarimas priimtas siekiant, kad visi vaikai ugdymo įstaigas pradėtų lankyti nuo tokio amžiaus, kai ugdymas yra pats veiksmingiausias (tai ypač svarbu, jei vaikas yra iš socialiai nepalankios aplinkos). Tikimasi, kad ateityje dėl to sumažės anksti ugdymo sistemą paliekančių mokinių. Šeimoms, kurių vaikai dėl finansinių priežasčių nelanko ankstyvojo ugdymo įstaigos, numatyta valstybės parama ir pagalba.

Šaltinis: Eurydice, 2017

Ką apie ankstyvąjį ugdymą sako tyrimų duomenys?

Pastaraisiais metais aktyviai atliekami neuro-mokslo tyrimai rodo, kad ankstyvieji vaiko gyvenimo metai yra intensyvaus mokymosi ir sparčios raidos laikotarpis, kai per trumpą laiko tarpą vaiko smegenyse įvyksta didžiulių pokyčių. Per pirmuosius gyvenimo metus vaiko smegenys vystosi stulbinančiu greičiu – apytiksliai 700 naujų neuronų jungčių susiformuoja per vieną sekundę. Moksliniais tyrimais įrodyta, kad šis procesas priklauso ne tik nuo įgimtų genetinių ypatumų – reikšmingą įtaką raidai turi ankstyvoji vaiko patirtis, santykiai su suaugusiais, aplinka ir ankstyvasis ugdymas.

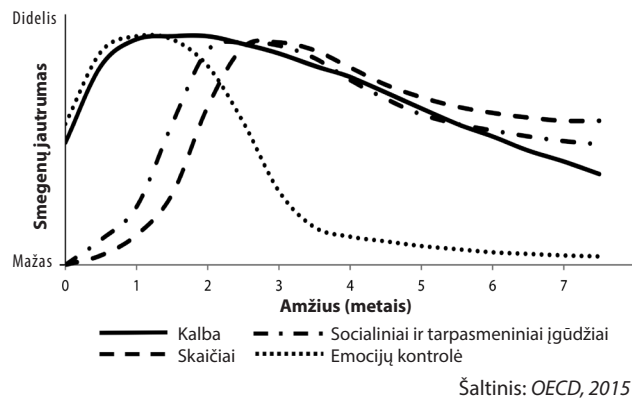
Nuo vaiko gimimo iki maždaug aštuonerių metų nervų sistemos jautrumas yra didesnis ir vystymasis intensyvesnis nei vėlesniais amžiaus tarpais (1 pav.). Šiuo vaiko raidai svarbiu gyvenimo laikotarpiu

Tyrimai rodo, kad didžiausią naudą kokybiškas ankstyvasis ugdymas duoda vaikams iš socialiai nepalankios aplinkos. Priemonės, kurių imamasi vyresniame amžiuje ugdymosi spragoms šalinti, yra ne tokios veiksmingos. Todėl vienas iš būdų reikšmingai sumažinti galimas ugdymosi nesėkmes vėlesniame amžiuje yra sukurti vaikui prieinamą ir kokybišką ugdymosi aplinką ir sąlygas dar iki pradendant lankyti pradinę mokyklą.

2015 m. tarptautinio mokinių pasiekimų tyrimo PISA² duomenų analizė parodė, kad dalyvavimas ankstyvajame ugdyme turi įtakos penkiolikmečių mokymosi pasiekimams. Didžiausias teigiamas da-

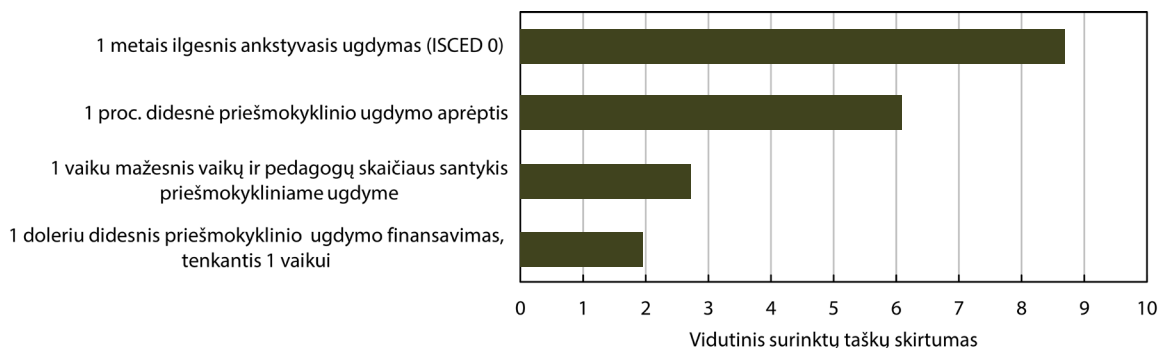
itin sparčiai formuojasi fiziniai, socialiniai, emociniai ir pažintiniai gebėjimai. Vaikams, kurie nuo bendraamžių atsilieka jau ankstyvajame amžiuje, vėlesniuose ugdymosi etapuose yra sunku juos pasivyti ir patirti ugdymosi sėkmę.

1 pav. Įvairaus amžiaus vaikų smegenų jautrumas

lyvavimo poveikis pasiekimams yra tų šalių ugdymo sistemose, kuriose didesnė vaikų dalis lanko ankstyvojo ugdymo įstaigas ilgesnį laiką, yra mažesnis vaikų ir pedagogų skaičiaus santykis priešmokykliniame ugdyme ir skiriamas didesnis finansavimas vienam vaikui priešmokyklinio ugdymo lygmenyje. Iš visų šių veiksnių didžiausią poveikį penkiolikmečių mokymosi pasiekimams daro ankstyvojo ugdymo trukmė (2 pav.). Duomenys rodo, kad minimali dalyvavimo ankstyvajame ugdyme trukmė yra dveji metai, kad būtų galima tikėtis, jog jis turės įtakos geresniems mokymosi pasiekimams sulaukus 15 metų.

2 pav. Struktūrinių ankstyvojo ugdymo veiksnių įtaka penkiolikmečių mokymosi pasiekimams (PISA 2015 m. tyrimas)

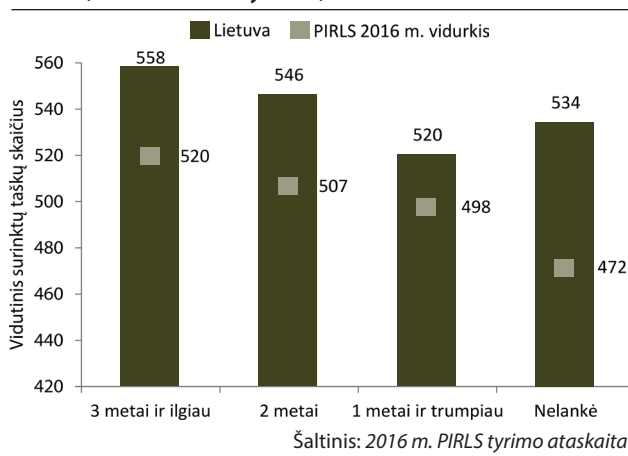
Ankstyvojo ugdymo įtaką tolesniems mokymosi pasiekimams rodo ir 2016 m. PIRLS³ tyrimo duomenys: vertinant 4 klasės mokinių skaitymo gebėjimus nustatyta, kad trejus

ir daugiau metų ankstyvajame ugdyme dalyvavę mokiniai vidutiniškai surinko 48 taškais (Lietuvoje – 24 taškais) daugiau nei nedalyvavusieji ankstyvajame ugdyme (3 pav.).

² Tarptautinis penkiolikmečių tyrimas PISA skirtas įvertinti penkiolikmečių sukauptas žinias ir gebėjimus, reikalingus visaverčiam dalyvavimui visuomenės gyvenime. Tyrimas atliekamas kas 3 metus. Lietuva šiame tyrime dalyvavo keturis kartus – 2006, 2009, 2012 ir 2015 m.

³ Tarptautinis skaitymo gebėjimų tyrimas PIRLS atliekamas kas 5 metus. Tiriami 4 klasės mokiniai. Lietuva šiame tyrime dalyvavo 2001, 2006, 2011 ir 2016 m.

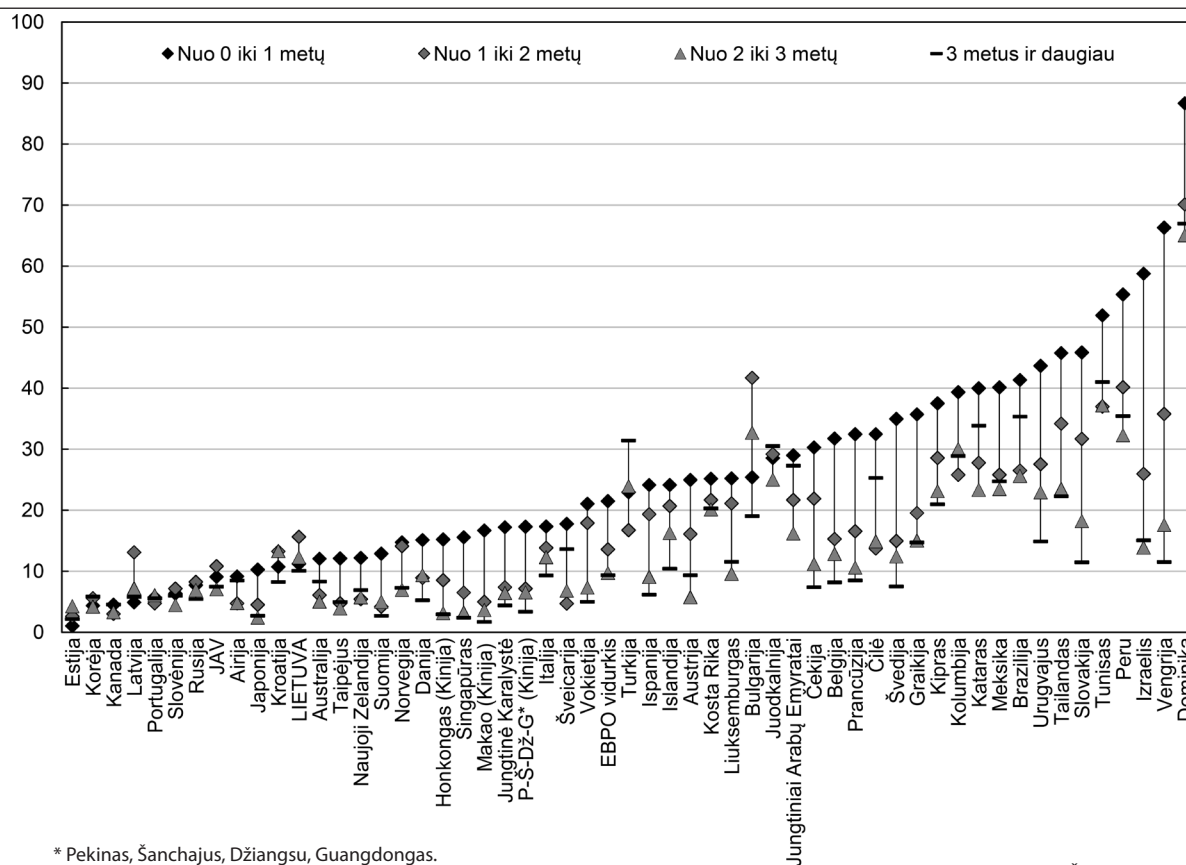
3 pav. 4 klasės mokinių skaitymo rezultatai pagal ikimokyklinio ugdymo įstaigos lankymo trukmę (PIRLS 2016 m. tyrimas)

2015 m. PISA tyrime vertinant penkiolikmečių gamtamokslinį raštingumą nustatyta, kad mokiniai, kurie ankstyvajame ugdyme dalyvavo trejus ir daugiau metų, surinko vidutiniškai 40 taškų daugiau už tuos, kurie ankstyvajame ugdyme dalyvavo mažiau nei metus arba visai nedalyvavo, ir vidutiniškai 19 taškų daugiau už tuos, kurie ankstyvajame ugdyme dalyvavo vienerius ar dvejus metus.

Kuo ilgiau vaikas dalyvauja ankstyvajame ugdyme, tuo mažesnė tikimybė, kad vėliau jo mokymosi pasiekimai bus žemi (4 pav.). 2015 m. PISA tyrimo duomenys rodo, kad pagrindinio gamtamokslinio raštingumo pasiekimų lygmens (2-o iš 6 pasiekimų lygmens pagal PISA tyrimo skalę) nepasiekė 22 proc. penkiolikmečių, kurie ankstyvajame ugdyme dalyvavo trumpiau nei vienerius metus, ir tik 10 proc. dalyvavusių daugiau nei dvejus metus.

4 pav. Žemų pasiekimų mokinių dalis (proc.) pagal dalyvavimo ankstyvajame ugdyme trukmę (PISA 2015 m. tyrimas)

Tačiau įvairūs moksliniai tyrimai rodo, kad per ankstyva privalomojo ugdymo pradžia gali būti ir žalinga. Vaikai, kurie pradeda lankyti mokyklą būdami jai nepasiruošę, dažniau pasiekia žemesnius mokymosi rezultatus, dažniau patiria socialinių ir emocinių sunkumų mokykloje ir net būdami suaugę. Tokiu atveju itin svarbus yra pačios mokyklos vaidmuo.

Tradicškai, vaikui pereinant iš ankstyvojo į pradinio ugdymo aplinką, būdavo pabrėžiamas „vaiko pasirengimas mokyklai“, o ankstyvojo ugdymo įstaigų pagrindine funkcija laikomas „vaiko parengimas mokyklai“. Tai gresia pernelyg ankstyvu vaiko ugdymo

„akademizavimu“, labiau pabrėžiant akademinis pasiekimus ir mažinant ugdymui žaidimų forma skirtą laiką, nepagrįstu ankstyvojo ugdymo proceso artinimu prie įprasto mokykloje. Pastarųjų metų neuro-mokslų, raidos psichologijos ir ugdymo mokslų tyrimų rezultatai rodo, jog itin svarbu, kad pati mokykla keistų nuostatas jaunesnių vaikų ugdymo atžvilgiu, t. y. būtų tinkamai pasirengusi priimti ir kokybiškai ugdyti įvairių poreikių (taip pat ir jaunesnio amžiaus) mokinius. O sklandaus perėjimo iš vieno ugdymo lygmens į kitą galima tikėtis tik tuo atveju, kai kartu veikia trys esminiai veiksniai:

- **vaiko** intelektualinė, socialinė ir emocinė branda, noras ir nusiteikimas mokytis;
- palankus **šeimos** požiūris į ugdymą, įsitraukimas ir aktyvus dalyvavimas vaiko ugdyme (bendradarbiavimas su ugdymo institucijomis, lankymasis meno ir kultūros įstaigose: teatruose, muziejuose, bibliotekose, koncertuose), ugdymuisi palankios aplinkos kūrimas namuose (knygos, lavinamieji žaislai ir žaidimai, IKT);
- **mokyklos** pasirengimas – tinkamų ugdymo priemonių, būdų ar metodų parinkimas, ugdymo erdvių pritaikymas vaiko amžiaus tarpsnių ypatumams. Tinkamai pasirengusi mokykla geba sukurti tokią ugdymo aplinką, kurioje yra *atliepiami įvairūs vaikų ugdymosi lūkesčiai ir poreikiai, atsižvelgiama į kultūrinius namų ir mokyklos skirtumus* (itin aktualu, kai į mokyklą ateina vaikai, kurių gimtoji kalba yra kita nei mokyklos kalba mokykloje), *skatinama specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų įtrauktis*. Tokios ugdymo aplinkos kūrimas padeda užtikrinti švietimo lygiatėsiškumą ir kokybę.

Kas svarbu tariantis dėl privalomojo ugdymo ankstinimo Lietuvoje?

XVII Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos įgyvendinimo plane numatyta ankstinti priešmokyklinį (jis taptų privalomas vaikams nuo 5 metų) ir pradinį (vaikams nuo 6 metų) ugdymą. Pagrindinis privalomojo ugdymo ankstinimo tikslas – geresni mokinių pasiekimai. Be to, privalomąjį ugdymą pradėję šešėrių, mokiniai mokyklą baigtų 18, o ne 19 metų. Galimi ugdymo ankstinimo modeliai aptariami ir derinami su švietimo bendruomene, įtraukiant pedagogus, tėvus ir savivaldybių švietimo specialistus.

Siekiant nuoseklesnio privalomojo ugdymo ankstinimo įgyvendinimo, reikia apgalvoti, kaip spręsti didesnio mokinių srauto klausimą. Vienas iš sprendimų galėtų būti pereinamasis kelerių metų laikotarpis, kai tėvai arba globėjai patys nutartų, nuo kelerių metų – 5 ar 6 – vaikas pradės lankyti priešmokyklinio ugdymo grupę. Atitinkamai pradinį ugdymą vaikas pradėtų lankyti 6 ar 7 metų. Taip būtų pradėta ankstinti ugdymą, tačiau ne privalomai, o suteikiant teisę tėvams patiems nuspręsti dėl savo vaiko leidimo į priešmokyklinę grupę vienais metais anksčiau.

Prieš ankstinant privalomąjį ugdymą, svarbu pritaikyti jaunesnio amžiaus vaikams **priešmokyklinio ir pradinio ugdymo programas** ir sudaryti kitas reikiamas prielaidas: suteikti pedagogams dirbti su jaunesniais vaikais būtinas kompetencijas, pritaikyti ugdymo įstaigų erdves ir ugdymo priemones, patvirtinti priešmokyklinio ir pradinio ugdymo ankstinimą reglamentuojančius teisės aktus ir kt.

Ankstinant priešmokyklinį ugdymą svarbu užtikrinti nuoseklų tiek ikimokyklinio ugdymo įstaigas lankusių, tiek jų nelankusių vaikų gebėjimų lavinimą. Pritaikant priešmokyklinio ir pradinio ugdymo programas jaunesniems vaikams būtina atsižvelgti į

Esminius kokybiško ankstyvojo ugdymo principus 2014 m. išskyrė Europos Komisijos suformuota Ankstyvojo ugdymo ir priežiūros darbo grupė. ES šalims, siekiant gerinti ankstyvojo ugdymo kokybę, rekomenduojama užtikrinti, kad: ugdymas būtų **prieinamas** visoms šeimoms, skatintų socialinę įtrauktį ir kultūrinę bei etninę įvairovę; dirbtų aukštos kvalifikacijos **pedagogai**, kurių pirminis rengimas ir tęstinis profesinis tobulėjimas padėtų sėkmingai veikti; **ugdymo turinys** būtų paremtas pedagoginėmis nuostatomis, vertybėmis ir tikslais, kurie skatina visuminį vaiko ugdymą ir maksimalų kiekvieno vaiko ugdymosi galių atskleidimą; **stebėseną ir vertinimą** suteiktų aktualios informacijos instituciniu, regioniniu ir (arba) nacionaliniu lygmeniu, siekiant aukštesnės ugdymo kokybės; tinkamas **valdymas ir finansavimas** užtikrintų visuotinę teisę šeimoms gauti valstybės visiškai arba bent iš dalies finansuojamą kokybišką ugdymą. Lietuvoje tariantis dėl struktūrinių privalomojo ugdymo pokyčių būtina užtikrinti aukštą kokybę visose minėtose srityse.

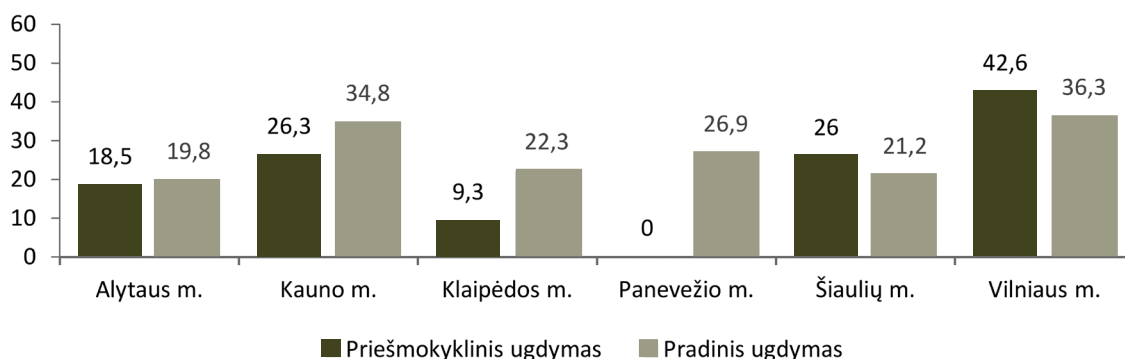
vaiko amžiaus tarpsnių ypatumus. Penkiamečiai, šešiamečiai yra labai aktyvūs, judrūs, jiems reikia dažnai keisti veiklą, jie nori būti dėmesio centre. Todėl jie turėtų būti ugdomi daugiausia žaidimo forma, kad ugdymo veiklos neribotų emocinių ir fizinių vaiko raidos poreikių.

Taip pat labai svarbu **pritaikyti fizinę ugdymo(si) aplinką** jaunesniems mokiniams ir didesniam priešmokyklinio ir pradinio ugdymo mokinių skaičiui. Ugdymo(si) aplinkoje turėtų būti pakankamai įvairių ugdymųjų priemonių (prireikus – specialiųjų mokymo priemonių ir (ar) techninės pagalbos priemonių), skatinančių aktyvią vaiko veiklą, smalsumą, kūrybingumą, vaizduotę. Baldai, įranga, ugdymo priemonės ir aplinka (grupės ar klasės erdvė, kitos patalpos, žaidimų, sporto aikštelės) turėtų būti patraukli, estetiška, patogi, saugi.

Ankstyvojo ugdymo metu svarbu ugdyti įvairius vaiko gebėjimus, todėl itin pravartu ugdymo įstaigos erdvę skaidyti į įvairiems gebėjimams pritaikytas erdves (pavyzdžiui, konstravimas ir matematika, dailė, muzika ir t. t.). Pastebėjus vaiko interesą ar gabumus kurioje nors srityje, papildomomis ugdymo veiklomis būtų užtikrinama jo gabumų ir išskirtinių gebėjimų plėtotė. Taip pat labai svarbu, kad grupėse ir klasėse nebūtų viršijamas didžiausias leistinas ugdytinių ar mokinių skaičius (priešmokyklinio ugdymo programai – 20, pradinio – 24).

Nemažoje dalyje savivaldybių priešmokyklinio ugdymo grupėse ir bendrojo ugdymo mokyklų klasėse mokosi mažiau mokinių, negu nustatyta *Mokinio krepšelio lėšų apskaičiavimo ir paskirstymo metodikoje*, todėl net kilus papildomų grupių ar klasių poreikiui jas atidaryti nebūtų sunku. Tačiau didžiuosiuose miestuose jau dabar priešmokyklinio ugdymo grupės ir pradinio ugdymo klasės neretai sudaromos viršijant teisės aktuose numatytą didžiausią leistiną mokinių skaičių (5 pav.).

5 pav. Priešmokyklinio ugdymo grupių ir pradinio ugdymo klasių, kuriose viršijamas didžiausias leistinas mokinių skaičius, dalis proc. (2017–2018 m. m.)

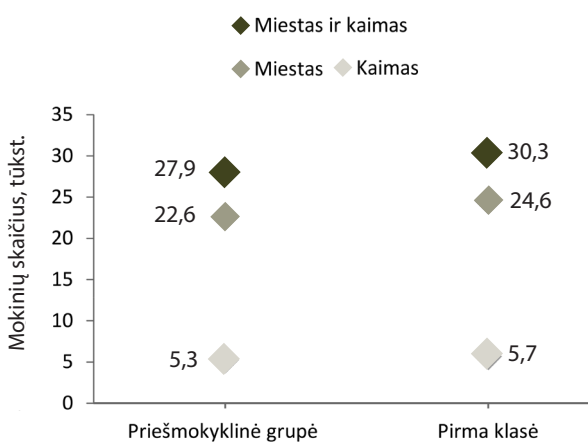

Duomenų šaltinis: ŠVIS

Siekiant užtikrinti amžiaus atžvilgiu ankstesnio priešmokyklinio ir pradinio ugdymo **prieinamumą**, tiek valstybės, tiek savivaldybių lygmeniu turėtų būti numatoma ir skiriama išteklių, padėsiančių šeimoms anksčiau pradėti privalomąjį ugdymą. Atsižvelgiant į vietos bendruomenės poreikius, tokios kompensacinės priemonės galėtų būti saugus jaunesnių ugdytinių vežiojimas, visos dienos ugdymo organizavimas, nemokamas priešmokyklinio, o galbūt ir pradinio ugdymo mokinių (ar bent pirmųjų) maitinimas, papildomos kokybiškos švietimo pagalbos mokiniui teikimas ir kt.

Paankstinus privalomojo ugdymo pradžią atsirastų ir didesnis **pradinio ugdymo pedagogų poreikis** miesto mokyklose. ŠVIS duomenimis, priešmokyklinio ugdymo grupėse šiuo metu mokosi beveik 28 tūkst. mokinių, o pirmose klasėse – apie 30 tūkst. Kaimo mokyklose tokių mokinių yra 4 kartus mažiau nei miesto mokyklose (6 pav.).

6 pav. Priešmokyklinio ugdymo grupėse ir pirmose klasėse besimokančių mokinių skaičius mieste ir kaime (2017 m.)

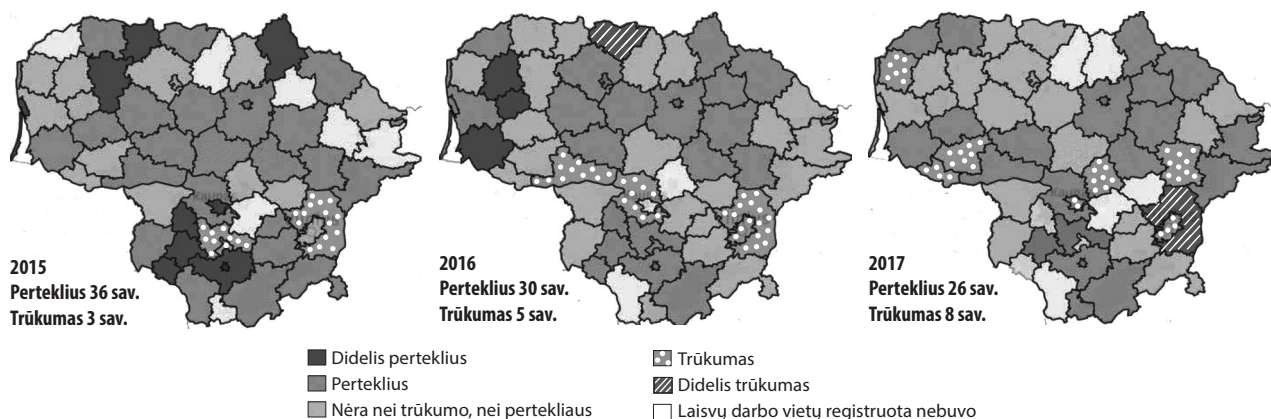
Duomenų šaltinis: ŠVIS

Kaimuose ir mažuose miesteliuose dėl mažo mokinių skaičiaus klasėse nebūtų poreikio kurti naujas klases. Tačiau didesniuose miestuose atsirastų papildomų klasių ir pedagogų poreikis. Miestuose šiuo metu pirmų klasių mokytojų yra daugiau kaip 1000. Tačiau tose savivaldybėse, kur ypač padidėtų pradi-

nio ugdymo pedagogų poreikis, jau dabar jų trūksta (7 pav.).

Išaugus pradinio ugdymo pedagogų skaičiui kai kuriose savivaldybėse po ketverių metų gali susidaryti jų perteklius, todėl reikia numatyti tolesnes jų profesinės veiklos galimybes.

7 pav. Pradinio ugdymo mokytojų perteklius ir trūkumas 2015–2017 metais

Šaltinis: Lietuvos darbo birža

Vienas iš pedagogų trūkumo problemos sprendimo būdų galėtų būti jaunų gabių pedagoginį išsilavinimą ir pedagogo profesinę kvalifikaciją įgijusių absolventų pritraukimas į švietimo sistemą. Per pastaruosius penkerius metus jaunų specialistų (iki

25 metų amžiaus) mokyklose sumažėjo beveik tris kartus. 2010–2011 m. m. mokyklose dirbo 555 šios amžiaus grupės mokytojai, o 2015–2016 m. m. tokių mokytojų buvo 188 (*Pedagogų rengimo modelio aprašas, 2017*).

Estijos jaunų mokytojų pritraukimo pavyzdys

Nuo 2008 m. studijas baigusiams ar studijuojantiems mokytojams, kurie pasirinko darbą ne Talino ar Tartu miestuose, mokama 12 783 Eur parama per trejus metus. Pagrindinis reikalavimas – pasirinktoje mokykloje išdirbti 5 metus. 2015 m. tyrimas parodė, kad 54 proc. jaunų mokytojų ši priemonė buvo svarbi, o 14 proc. – pagrindinė, nulėmusi tai, kad jie atėjo dirbti į mokyklas. Penkerių metų įsipareigojimas neleido mesti darbo mokykloje ir padėjo įsitvirtinti.

Šaltinis: Valstybinio audito ataskaita, 2017

Ankstinant privalomąjį ugdymą ir siekiant užtikrinti kokybišką ugdymo(si) procesą, jau dirbantys pedagogai taip pat turėtų įgyti kompetencijų, reikalingų darbui su jaunesniais vaikais, todėl būtų labai svarbu tobulinti pedagogų kvalifikaciją. Taip pat turėtų būti skatinamas ir pedagogų bendradarbiavimas – sudaromos tinkamos sąlygos keistis ugdymo organizavimo patirtimi (ypač – pereinamuoju ugdymo ankstinimo laikotarpiu).

Priimant sprendimus, susijusius su privalomojo ugdymo ankstinimu, būtina ir toliau tęsti diskusijas su švietimo bendruomene, pedagogais, tėvais, savivaldybių švietimo specialistais ir atsižvelgti į jų lūkesčius bei poreikius. Taip pat reikalingas švietimo bendruomenės sutelktumas konsoliduojant nacionalinio ir savivaldybių lygmens žmogiškuosius ir finansinius išteklius, ieškant galimybių užtikrinti sėkmingą privalomojo ugdymo ankstinimą.

Šaltiniai

1. Ar gali gerėti Lietuvos mokinių pasiekimai? Valstybinio audito ataskaita, 2017.
2. Council Conclusions of 12 May 2009 on a Strategic Framework for European Cooperation in Education and Training (ET 2020). OJ C 119, 28.5.2009, p. 2–10. [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52009XG0528\(01\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52009XG0528(01)).
3. Eurydice. Countries: Descriptions of National Education Systems. 2017. <https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Countries>.
4. European Commission/EACEA/Eurydice. Compulsory Education in Europe 2012/13. Eurydice Facts and Figures. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013.
5. European Commission/EACEA/Eurydice. Compulsory Education in Europe – 2017/18. Eurydice Facts and Figures. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017.
6. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2017 m. rugsėjo 14 d. įsakymas Nr. V-683 „Dėl pedagogų rengimo modelio aprašo patvirtinimo“.
7. OECD. Education in Lithuania. OECD Publishing: Paris, 2017. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264281486-en>.
8. OECD. Starting Strong 2017: Key OECD Indicators on Early Childhood Education and Care. Paris: OECD Publishing, 2017.
9. OECD. Starting Strong IV: Monitoring Quality in Early Childhood Education and Care. Paris: OECD Publishing, 2015.
10. Proposal for Key Principles of a Quality Framework for Early Childhood Education and Care. – Report of the Working Group on Early Childhood Education and Care under the auspices of the European Commission, 2014. http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/repository/education/policy/strategic-framework/archive/documents/ecec-quality-framework_en.pdf.
11. Tarptautinis skaitymo gebėjimų tyrimas PIRLS 2016: Ataskaita. NEC, 2017.
12. UNICEF. School Readiness and Transitions. New York: UNICEF, 2012.

ŠVIETIMO PROBLEMOS ANALIZĖ – Švietimo ir mokslo ministerijos leidinių serija, skirta politikams, savivaldybių švietimo padalinių specialistams, mokyklos bendruomenei ir plačiajai visuomenei, nušviečianti kylančias ir sprendžiamas švietimo problemas. Leidiniai skelbiami internete adresais: <http://www.smm.lt/web/lt/teisesaktai/tyrimai-ir-analizes/svietimo-problemos-analizes/2012-metu>; <http://www.sac.smm.lt/index.php?id=36>.

Pasiūlymus, pastabas, komentarus prašome siųsti Švietimo ir mokslo ministerijos Strateginių programų skyriaus vedėjui Ričardui Ališauskui (ricardas.alisauskas@smm.lt). Autorius, norinčius publikuoti savo parengtas analizes, prašome kreiptis į Švietimo ir mokslo ministerijos Strateginių programų skyriaus vyriausiąją specialistę Jūratę Vosylytę-Abromaitienę (jurate.vosylyte-abromaitiene@smm.lt, tel. (8 5) 219 1121).

Analizę parengė: Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros Švietimo politikos analizės skyriaus metodininkės dr. Rima Zablackė ir Asta Gražytė.

Konsultavo Švietimo ir mokslo ministerijos Ikimokyklinio ir pradinio ugdymo skyriaus vedėja Laimutė Jankauskienė, vyriausiosios specialistės Liucija Jasiukevičienė ir Ilona Grigaravičienė.

Privalomojo ugdymo ankstinimas – kodėl tai svarbu?

Redaktorė *Mimoza Kligienė*
Maketavo *Valdas Daraškevičius*

2017-12-11. Tir. 1 400 egz.

Išleido Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras, Geležinio Vilko g. 12, 03163 Vilnius
Spausdino UAB „Indigo Print“, Piliakalnio g. 1, 46223 Kaunas